

Sijds Annes Krap | de blik vooruit

Sijds Annes Krap werd geboren op 14 augustus 1849 en overleed op 1 maart 1929. Hij is onze betovergrootvader en de eerste voorouder van wie we meer weten dan wat losse zakelijke en persoonlijke gebeurtenissen. Dat levert het beeld op van een initiatiefrijk en veelzijdig man met een warm hart. Hij liet de soms zeer moeilijke omstandigheden van zijn tijd niet zomaar over zich heen komen, maar ondernam actie en zette lijnen uit naar de toekomst. Ook komen we langzamerhand meer te weten over het bedrijf, via de bewaard gebleven administratie van boomkwekerij Bosgra in Burgum.

Loteling

Het eerste wat we van Sijds Annes tegenkomen, los van zijn geboorteakte, is meteen opvallend: een 'contract van plaatsvervangings' van 14 april 1869. De partijen in dat contract zijn Anne Teunis Krap en Dirk Fijlstra. Anne is de vader van Sijds en betaalt Dirk driehonderdvijftig gulden om in Sijds' plaats het leger in te gaan. Dat maakt Dirk tot remplaçant oftewel plaatsvervanger van Sijds. Omdat er niet genoeg vrijwilligers waren voor het leger, werd via loting bepaald wie in dienst moest.

Plaatsvervangings was een manier om dit te voorkomen. Dit systeem van dienstplicht, loting en plaatsvervangings was een erfenis van Napoleon, die het had bedacht om aan voldoende manschappen voor zijn legers te komen. Koning Willem I handhaafde het stelsel tegen wil en dank. De gegoede burgerij die in het parlement zat en stemrecht had, wilde het alleen accepteren als ze zich konden blijven laten vervangen. De lotingsdagen waren enorme happeningen vanwege het grote belang van in- of uitloten. Ze gingen vaak gepaard met overvloedig drankgebruik en ongeregelheden. Dat was zo wijdverbreid en leidde tot zoveel ophef en weerstand, dat het vast mede een rol heeft gespeeld bij de oprichting van de drankbestrijdingsbewegingen in de 19^e eeuw.

Doordachte investering

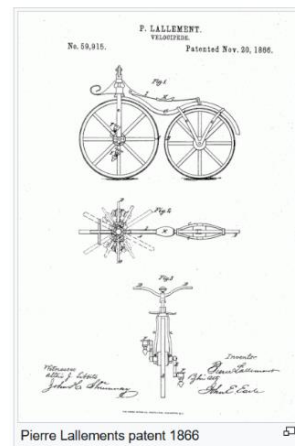
De reden voor de plaatsvervangings zal zijn geweest dat vader Anne zijn oudste zoon niet kon missen in het bedrijf. Anne heeft flink wat geld over gehad voor het extra paar handen, want het bedrag dat hij betaalde komt overeen met meer dan vierduizend euro nu. De dienstplicht afkopen was dus niet voor iedereen weggelegd en daarmee zegt het ook iets over de financiële draagkracht van vader Anne. Het ging hem blijkbaar goed en hij was daardoor in de positie dat hij het risico niet hoefde te lopen dat Sijds ingeloot zou worden. Of zou hij het geld misschien (deels) geleend hebben? Wie weet, want als je een plaatsvervanger had, kreeg de volgende broer in het gezin een vrijstelling vanwege broederdienst. De investering van vader Anne zorgde er dus voor dat ook Sijds' jongere broer Jasper het leger niet in hoefde. Voor de volgende broer van de plaatsvervanger gold deze vrijstelling trouwens niet. Plaatsvervangings was overigens nogal lucratief, want je laten inhuren als remplaçant leverde veel meer geld op dan de soldij die je ontving wanneer je dienst nam als vrijwilliger. Daar kwamen er dus steeds minder van, wat uiteindelijk in 1898 leidde tot het invoeren van de persoonlijke dienstplicht. Van Dirk Fijlstra weten we verder niets, behalve dat hij op 54-jarige leeftijd ongehuwd stierf in 1898.

Laat meerderjarig en vroeg volwassen

We komen Sijds vervolgens in 1870 tegen op Stannemet: hij is dan 19 jaar oud en wint de 'eerste premie' in een wedstrijd hardrijden met vélocipèdes. Het levert hem vijf gulden op. In 1871 trouwt hij op eenentwintigjarige leeftijd met Froukje Jacobs de Jong uit Menaldum en wordt hij in de huwelijksakte aangeduid als 'minderjarig' en 'zonder beroep'. Wat een beetje vreemd is, want hij werkt natuurlijk al bij zijn vader Anne in het bedrijf. Misschien kun je officieel pas een beroep hebben

wanneer je meerderjarig bent? Zou kunnen, want in die tijd ligt de grens van meerderjarigheid bij drieëntwintig jaar. Wat we verder zien op de akte zijn handtekeningen. Die van Sijds is vastberaden, die van zijn vader en schoonouders bibberig. Van zijn moeder en van Froukje ontbreekt de handtekening. De reden? Beide vrouwen hebben niet leren schrijven. Waarvan akte. In 1871 begint Sijds ook een manufacturenwinkel. Gaat Froukje die runnen? Want zelf zal hij bij zijn vader nodig zijn, gezien de forse investering in een remplaçant. Maar twee jaar later overlijdt vader Anne Teunis echter, slechts 57 jaar oud. Dit heeft grote consequenties.

De vélocipède is in die tijd een modern vervoermiddel. Het patent stamt uit 1866 en in 1869 werden er op Het Bildt al wedstrijden mee gehouden. Bekend is een wedstrijd in Oudebildtzijl, waar een baan was uitgezet van 50 roeden en waar twaalf deelnemers onder grote belangstelling met elkaar streden. De vélocipèdes waren gemaakt door de smid van het dorp, die bestellingen kreeg van heinde en verre. Er werden snelheden gemaakt van 40 roeden in 15 seconden. Dat komt neer op zo'n 36 km per uur!

Alleen verder

Sijds moet zijn vader dus al missen als hij net een week vierentwintig is. Een grote klap voor hem, zijn moeder en jongere broers en zussen. Van de nalatenschap gaat de helft naar Sijds' moeder en de andere helft in gelijke delen naar hem en de andere kinderen. Uit notariële aktes maken we op dat Sijds als oudste zoon het bedrijf overneemt. In een akte van 8 januari 1874 staat beschreven dat Sijds geld leent van Klaas Jans Crap, een ver familielid, en dat zijn hele bezit daarvoor het onderpand is. Dat bezit bestaat uit zijn erfdeel in hun huis, plus vier percelen boomgaard. Die percelen komen grotendeels overeen met het eigendom van Anne Teunis, dus daar gaat Sijds mee verder. Samen is het ruim vier hectare en er zit een hypotheek op van fl. 5.500 gulden (ruim € 62.700,- nu). Zijn moeder krijgt het vruchtgebruik totdat zij hertrouwt, zodat zij verzorgd achterblijft. In het testament van Anne Teunis is dat zo vastgelegd. Ook van zijn vrouw Tietje Jaspers Keizer komen we het testament tegen. Opvallend is de datum: beide testamenten zijn opgemaakt drie weken voordat Teunis overleed. We namen eerst gemakshalve maar aan dat zijn dood onverwacht was omdat hij nog zo jong was toen hij stierf. Maar gezien de datum van de testamenten kan het ook geweest zijn dat hij ziek was en dat ze wisten dat zijn einde naderde. Of het was toeval, dat kan natuurlijk ook altijd.

Moeilijke tijden

Het jonge gezin van Sijds groeit en er komen zeven zoons. Twee overlijden jong. Een als baby van zes maanden en de ander op achttienjarige leeftijd. Het gezinsinkomen komt in die tijd uit verschillende bronnen. Er is die vier hectare boomgaard en het kan ook zijn dat hij nog grond huurt. Zijn vader en

opa deden dat ook. We lezen in de Bildtsche Courant dat Sijds Annes de eerste is op het Bildt die de aardappel 'Eersteling' verbouwt. Er is ook de manufacturenwinkel. Hoe lang die er is geweest weten we niet. Vervolgens opent Sijds in 1879 een herberg aan het Zuideind, maar verkoopt die in 1883 weer. Hij zet een advertentie in de Bildtsche Courant waarin hij 'een puik biljard, tapkast en ander kasteleinsgereedschap' te koop aanbiedt 'wegens opheffing der zaak'. Hij zal er te weinig mee verdiend hebben, want in 1882 wordt er maar liefst op 107 plekken op het Bildt sterke drank verkocht! De herberg van zijn broer Jasper, ook op het Zuideind, is daar trouwens één van. Bovendien loopt de klandizie waarschijnlijk flink terug, want ondertussen beginnen de gevolgen van de wereldwijde economische recessie steeds merkbaarder te worden. Op het Bildt uit die zich vooral in de vorm van de landbouwcrisis van 1878-1895, die ingrijpende gevolgen heeft. Een van de oorzaken van die crisis was de enorme aanvoer van goedkoop graan uit Amerika, mogelijk gemaakt door de opkomst van de stoomschepen. Daardoor stortten hier de prijzen in. De boeren en daarmee ook de arbeiders kregen het steeds moeilijker en dat zette allerlei ontwikkelingen in gang op het Bildt.

Domela Nieuwenhuis, Broedertrouw en algemeen kiesrecht

We ontdekken dat Sijds Annes een voorvechter was van algemeen kiesrecht. Dat kwam niet uit de lucht vallen. Er heerst al enige tijd flinke armoede en er is grote werkloosheid. Een goede voedingsbodem voor het gedachtegoed van Ferdinand Domela Nieuwenhuis, een van de oprichters van de socialistische beweging in Nederland. Nieuwenhuis streed tegen de vijf K's: kerk, koning, kapitaal, kazerne en kroeg. 'Ús ferlosser', zoals hij in Friesland genoemd werd, sprak ook verschillende keren op het Bildt, o.a. in maart 1885. Driehonderd man kwamen daar op af. Enkele weken daarna richten Sijds Annes en nog een paar mannen een afdeling op van de Nederlandsche Bond voor Algemeen Stemrecht. Hij wordt ook bestuurslid. De mannen zien in dat echte verandering alleen bereikt kan worden door de koppeling te verbreken tussen (grond)bezit en kiesrecht. Sijds is trouwens niet alleen maar met serieuze dingen bezig, want in 1886 is hij een van de oprichters van de ijsclub in St. Anne. Een mooi initiatief in een tijd met keer op keer strenge winters!

Ondertussen neemt de armoede toe en komt het water de arbeiders tot de lippen. In St. Jabik richten ze in oktober 1889 de vereniging Broedertrouw op, de eerste landarbeidersbeweging in Nederland. Er kwamen al snel meer afdelingen op het Bildt en honderden arbeiders sloten zich aan. In het voorjaar van 1890 kwam Broedertrouw met een looneis: een verhoging van het loon van 9 cent per uur tot 12 cent per uur. De boeren weigerden en ook zij organiseerden zich. Stakingen volgden. Het was een ingewikkelde en zware tijd, met onderhandelingen, verharding van standpunten, graan dat op het land stond te verrotten, 'onderkruipers' die door de boeren werden ingehuurd om voor 15 cent plús kost en inwoning te komen oogsten en nog meer armoede. Anderzijds was er ook solidariteit en werd er geprobeerd zo goed mogelijk voor de armen en de stakers te zorgen, maar ook dat werd steeds moeilijker. De strenge winters, die van 1890/1891 was een van de strengste in de 19^e eeuw, maakten het leven nog zwaarder. Uiteindelijk verliep de staking en Broedertrouw werd omgevormd tot een afdeling van de Sociaal-Democratische Bond van Domela Nieuwenhuis.

Dieptepunt

Sijds Annes zat hier op verschillende manieren middenin. Broedertrouw nodigde namelijk ook de bestuursleden van de verenigingen voor Algemeen Stemrecht uit om mee te praten over de te

volgen strategie rond de looneis en de stakingen. We kunnen aannemen dat hij daar dan ook regelmatig aan tafel zat. Zeker omdat hij daarnaast ook armvoogd was van de doopsgezinde kerk en dus mede verantwoordelijk voor de steun aan de armen. Maar ook de middelen van het armbestuur waren niet onbeperkt. De situatie werd steeds schrijnender en op 26 januari 1891 houden zo'n driehonderd man een protesttocht. Op zaterdag 31 januari trok een grote groep mannen en vrouwen zelfs naar het huis van Sijds Annes om te protesteren tegen de karige bedeling. Wat zal hij zich bedreigd gevoeld hebben! Maar begrip zal er ook geweest zijn, gezien zijn betrokkenheid bij de strijd van de arbeiders en bij de zorg voor de armen. Toch was voor hem de maat blijkbaar vol, want hij trok zich terug als armvoogd. De gemeenteraad greep in: "het brutaal optreden van een gedeelte der bevolking tegenover het Armbestuur maakt het noodzakelijk dat een verbod op samenscholingen moet worden afgekondigd." Toen de situatie weer wat rustiger werd, keerde Sijds terug als armvoogd. Ondertussen had hij het zelf financieel ook niet makkelijk. Integendeel zelfs. Dat werd ons duidelijk na het nodige gepuzzel in notariële aktes. Eind 1892 verkoopt hij namelijk de vier percelen boomgaard. Zijn hele bedrijf dus! Het bleek dat hij de rente over zijn hypotheek niet had betaald. Niet kón betalen natuurlijk. Hij zal vast om respijt gevraagd hebben bij zijn geldverstrekker, een vermogende dame uit Groningen, maar zij heeft niet mee willen werken en eiste het hele hypotheekbedrag terug. Verkopen was dus de enige manier om aan het benodigde geld te komen. Wat een drama!

De blik vooruit

We komen er niet precies achter hoe dat verkopen en weer terugkopen precies is gegaan, maar dat Sijds toch weer verder ging met het bedrijf staat wel vast. Voor het terugkopen zal hij een nieuwe lening nodig hebben gehad, maar blijkbaar is dat op de een of andere manier gelukt. Na deze ingrijpende gebeurtenissen op het Bildt en in het leven van Sijds Annes en zijn gezin komen we van hem in deze laatste jaren van de 19^e eeuw niet zo veel meer tegen. Het lijkt wat rustiger te worden en hij pakt de draad weer op. We stuiten er nog op dat hij in 1894 cichoreizaad te koop aanbiedt en in 1899 is hij een van de oprichters van het schoolfeest van de openbare lagere school. Deze schoolfeesten worden nog tot in de jaren zeventig van de 20^e eeuw georganiseerd en de opeenvolgende generaties Krap hebben er allemaal bemoeyenis mee gehouden. Grappig is ook dat we in de administratie van boomkwekerij Bosgra jarenlang bestellingen tegenkomen van bossen groen, tegen de tijd dat het schoolfeest weer wordt gehouden. Vast en zeker bedoeld voor de versierde wagens.

Een gevolg van de moeilijke jaren tijdens de landbouwcrisis is ook dat er opnieuw veel mensen emigreren, vooral naar de Verenigde Staten. Dat was halverwege de 19^e eeuw ook gebeurd, ten tijde van de mislukte oogsten door de aardappelziekte. In grote delen van Europa waren armoede en hongersnood het gevolg, met Ierland als grootste slachtoffer. Een miljoen mensen kwam er om het leven. Ook van de familie Krap vertrokken diverse leden naar Amerika. De laatste emigrant is Teunis Sijdzes in 1890. Hij is de oudste zoon van Sijds Annes. Van hem en zijn Amerikaanse vrouw zijn twee brieven bewaard gebleven. Ook zijn er brieven van zijn oudoom die in 1847 vertrok. Het zijn emotionele en indrukwekkende verhalen en vooral bij Teunis Sijdzes spat de heimwee van het papier.

In de nieuwe eeuw legt de Noord-Friesche Lokaalspoorweg-Maatschappij vanuit Stiens een spoorlijn naar Harlingen aan. In december 1902 wordt het eerste deel geopend en daarmee komt St. Anne aan

het spoor te liggen. Deze nieuwe vervoersmogelijkheid is een stimulans voor de samenwerking en professionalisering in de tuinbouwsector. Sijds Annes ziet kansen en is in februari 1903 een van de oprichters van een veiling in St. Anne. Hij wordt de eerste voorzitter. Artikel 1 van de statuten vermeldt als doel van de vereniging: "Ten behoeve van en voor rekening van hare leden hoofdelijk de door hen geteelde land- en tuinbouwproducten en ooft een geregelden en voordeeligen afvoer te bezorgen door het houden van eener markt." Er is een veilplicht: de leden moeten minimaal een kwart van hun oogst via de afslag laten veilen. De veiling zal tot december 1926 blijven bestaan. Ten tijde van de opheffing is Anne Sijdzes Krap voorzitter, een van de zoons van Sijds Annes. De Bildtsche Courant verwoordt het wrange van die situatie als volgt: "t Deed wel eenigszins eigenaardig aan, dat dit mooie werk van den vader, thans door den zoon moest worden gelijkwideerd."